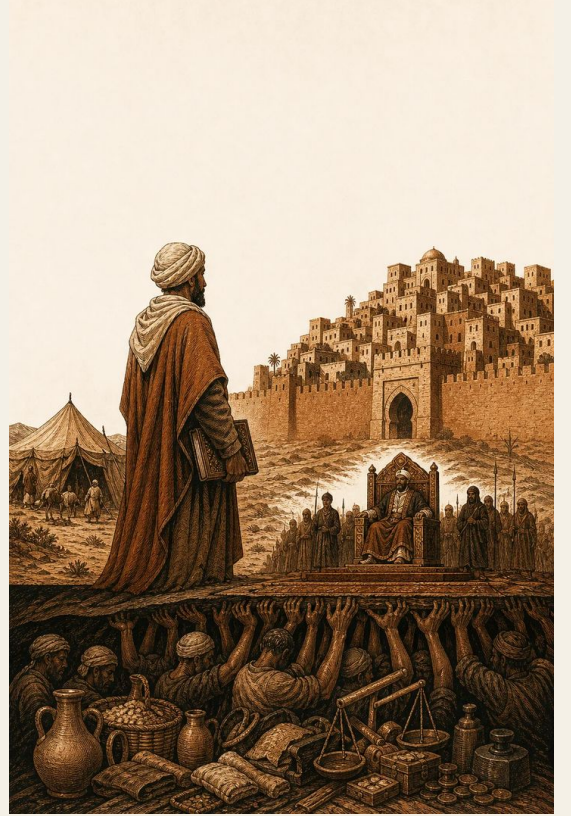

İBN HALDUN

Mukaddime

27 sayfalık görselleştirilmiş geniş özet

16 özgün bölüm gravürü · Gündelik örnekler

Ana fikirler · Eleştiriler · Akılda kalan sahneler

Özgün eserin yerini tutmayan açıklamalı okuma rehberi

OKUMAYA BAŞLAMADAN ÖNCE

Bu rehberin pusulası

Tarihi hükümdarların isim dizisi olmaktan çıkarıp göçebe dayanışması, şehir rahatlığı, vergi, emek, eğitim ve iktidarın tekrar eden hareketleriyle açıklamaya çalışan 14. yüzyıl dehasının büyük laboratuvarına sade giriş.

Bu kitap nasıl okunmalı?

Mukaddime aslında büyük bir dünya tarihinin girişidir, fakat giriş eserin en ünlü kısmına dönüşmüştür. İbn Haldun haberleri doğrulama, toplumların nasıl kurulduğu ve devletlerin neden zayıfladığı üzerine genel bir bilim tasarlar.

Metin 14. yüzyılın Kuzey Afrika ve İslam dünyasında doğmuştur. Evrensel görünümü kimi yargıları çağının coğrafya, cinsiyet ve kölelik kabullerini taşır.

Rehber onu modern sosyolojiyi tek başına icat eden kahin yapmayacak; olağanüstü yöntemini, isabetli sezgilerini ve tarihsel sınırlarını birlikte gösterecek.

KULLANIM ÖNERİSİ

Bir oturuşta bitirmek zorunda değilsiniz; her gravür bir sonraki durak için hafıza kancasıdır.

YOL HARİTASI

20 durakta kitabın bütünü

01	Bu kitap nasıl okunmalı?	11	Emek değeri nasıl büyütür?
02	Saraydan çöle uzanan hayat	12	İş bölümü şehri büyütür
03	Her habere inanma	13	Fiyatın içinde şehir vardır
04	Umran: İnsanların birlikte yaşama bilimi	14	Eğitimde sertlik ne üretir?
05	Asabiyet: Birlikte hareket etme bağı	15	Bilimler neden şehirde gelişir?
06	Göçebe sertliği, şehir rahatlığı	16	Coğrafya ve iklim açıklamaları
07	Hanedan nasıl kurulur?	17	Döngü kader midir?
08	Beş kuşağın gevşeyen yayı	18	Modern kelimeleri geriye yapıştırmamak
09	Lüks neden yalnız zevk değildir?	19	Bugünün kurumuna üç soru
10	Vergi artırınca gelir neden düşebilir?	20	Bir cümlede kitabın özü

YENİ BÖLÜM

BİRİNCİ KISIM · TARİHİ SINAMAK

BU BÖLÜMÜN DURAKLARI

- Saraydan çöle uzanan hayat
- Her habere inanma
- Umran: İnsanların birlikte yaşama bilimi

Bu ara sayfa metni uzatmak için değil, zihinde yön duygusu kurmak için var. Sağdaki gravürü bölümün hafıza kapısı olarak kullanın; soldaki başlıklar ilerledikçe aynı ana sorunun farklı yüzlerini gösterecek.

Saraydan çöle uzanan hayat

Saray, kabile ve savaş arasında dolaşan İbn Haldun iktidarın vitrinini ve görünmeyen dayanaklarını birlikte gördü.

İbn Haldun yönetici ailelerle çalıştı, hapse girdi, diplomasi yaptı, kabilelerle görüştü ve şehirlerin el değiştirmesini gördü. Teorisi kitaplık sessizliğinden değil siyasi çalkantının içinden çıktı.

Bir hakem hem soyunma odasını hem tribünü hem yönetim masasını görürse oyunun yalnız kurallardan ibaret olmadığını anlar. İbn Haldun da iktidarın görünen unvanı ile onu taşıyan bağları ayırdı.

Timur'la görüşmesi, tarih yazarının incelediği güçle yüz yüze geldiği simgesel andır. O yalnız eski hikayeleri derlemez, yaşayan toplumu gözler.

Bu hareketli hayat teorisine temkin verir: Devletler kalıcı görünür, fakat onları kuran insanlar ve dayanışmalar değişir.

Her habere inanma

Büyük sayıların görkemine kapılmadan nüfus, yiyecek ve yol hesabı yapmak tarih haberini gerçeklikte sınar.

Tarihçiler imkansız ordu sayıları, abartılı servetler ve övgü dolu saray hikayeleri aktarabilir. İbn Haldun bir haberin yalnız zincirine değil, toplum düzeninde mümkün olup olmadığına bakar.

Nüfusu on bin olan kasabada yüz bin askerin aylarca beslendiği yazıyorsa hesap yapın. Su, yol, vergi ve yiyecek bu iddiayı taşıyor mu?

Bu yöntem günümüz doğrulamasına şaşırtıcı biçimde benzer. Kaynak kim, çıkarı ne, başka kanıt var mı ve olay gerçek dünyanın sınırlarına uyuyor mu?

Tarihin ilk görevi güzel hikayeyi tekrar etmek değil, olabilirlik testinden geçirmektir.

Umran: İnsanların birlikte yaşama bilimi

Bir ekmek dilimi bile birçok meslek ve güven ilişkisini birleştiren görünmez toplum ağının ürünüdür.

İbn Haldun toplum için umran kavramını kullanır. İnsan tek başına yiyecek, savunma ve üretim ihtiyaçlarını karşılayamaz; işbirliği zorunludur.

Bir ekmekte çiftçi, değirmenci, fırıncı, taş ustası ve taşıyıcının emeği birleşir. Sofradaki basit dilim görünmez bir toplumsal örgüttür.

İşbirliği güç üretir, güç de yönetim ihtiyacı doğurur. Çünkü aynı insanlar birbirine yardım edebilirken birbirine saldırabilir.

Umran hem maddi üretimi hem gelenek, eğitim ve iktidarı kapsar. Tarihi anlamak için insan tabiatı kadar birlikte yaşama biçimine bakmak gerekir.

YENİ BÖLÜM

İKİNCİ KISIM · DEVLETİN DÖNGÜSÜ

BU BÖLÜMÜN DURAKLARI

- Asabiyet: Birlikte hareket etme bağı
- Göçebe sertliği, şehir rahatlığı
- Hanedan nasıl kurulur?
- Beş kuşağın gevşeyen yayı
- Lüks neden yalnız zevk değildir?

Bu ara sayfa metni uzatmak için değil, zihinde yön duygusu kurmak için var. Sağdaki gravürü bölümün hafıza kapısı olarak kullanın; soldaki başlıklar ilerledikçe aynı ana sorunun farklı yüzlerini gösterecek.

Asabiyet: Birlikte hareket etme bağı

Asabiyet, yangında kovayı elden ele geçirten ortak güven gibi grubun tek hareket üretmesini sağlar.

Asabiyet yalnız akrabalık veya milliyetçilik değildir. Bir grubun birbirini savunmasını, ortak risk almasını ve tek beden gibi hareket etmesini sağlayan dayanışma gücüdür.

Yangında birbirini tanıyan mahalleli kovaları elden ele daha hızlı geçirir. Yalnız komut değil güven ve ortak kader hareket yaratır.

Akrabalık bağı güçlü başlangıç olabilir, fakat ittifak, koruma ve ortak inanç da asabiyeti genişletebilir. Din dağınık grupları daha büyük amaç çevresinde birleştirebilir.

İbn Haldun için devletin ilk yakıtı kılıçtan önce bu bağıdır. Ordu, vergi ve saray daha sonra kurulur.

Göçebe sertliği, şehir rahatlığı

Kamp ortak emeği zorunlu kılarken şehir hizmet ve incelik üretir; rahatlık dayanışmanın biçimini değiştirir.

Çöl ve kır yaşamı az kaynak, tehlike ve karşılıklı bağımlılık yüzünden dayanıklılık ile asabiyeti güçlendirebilir. Şehir ise iş bölümü, sanat ve rahatlık üretir.

Kamp yapan ekip herkesin çadırını ve suyunu düşünür; otele geçince hizmet satın alınır ve ortak iş azalır. Rahatlık kötülük değildir, bağın kullanılma biçimini değiştirir.

İbn Haldun bedevi ile yerleşik ayrımını ahlaki ırk sınıflaması değil, yaşam biçimi karşılaştırması olarak kurar. Yine de genellemeleri her topluma uymayabilir.

Şehir uygarlığın zirvesi ve zayıflama riskinin aynı yeridir: İncelik artarken kurucu dayanışma gevşeyebilir.

Hanedan nasıl kurulur?

İlk kuşağın devleti tek kahramanın değil, ortak risk ve emeği taşıyan dayanışma grubunun omuzlarında yükselir.

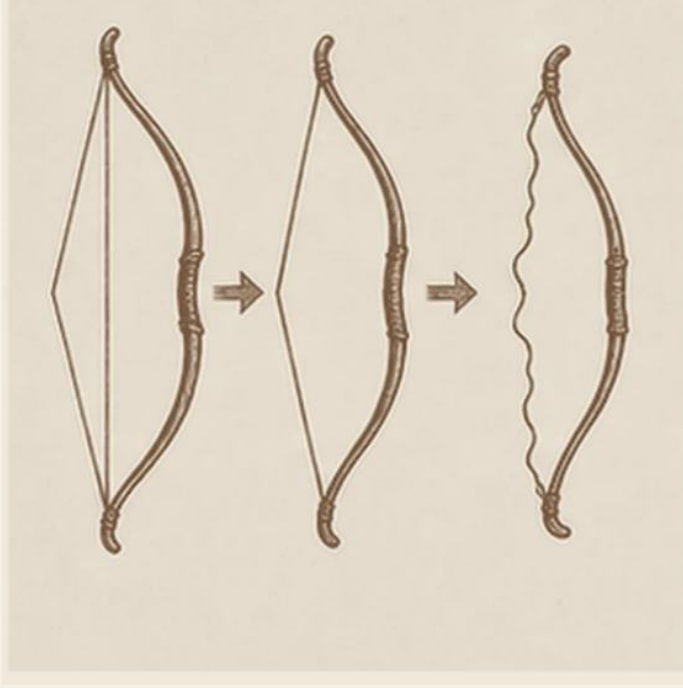
Güçlü asabiyete sahip grup dağınık rakipleri aşar, yönetimi ele geçirir ve düzen kurar. İlk kuşak yoksunluğu hatırlar, savaş ve paylaşım alışkanlığını taşır.

Aile şirketinin kurucusu depoda çalışır, müşteriyi tanır ve ekiple aynı sofraya oturur. Yetki ile emek arasındaki mesafe küçüktür.

Devletin başarısı yalnız liderin zekası değildir. Onu taşıyan grubun fedakarlığı, ekonomik imkanlar ve rakiplerin durumu birlikte belirler.

İbn Haldun kahraman tarihini böyle toplumsal mekanizmaya çevirir. Tahtın altında görünmeyen bir omuzlar topluluğu vardır.

Beş kuşağın gevşeyen yayı

Kurucu kuşağın gerdiği dayanışma yayı, bedeli yaşamayan kuşaklarda bakım görmezse yavaşça gevşer.

Kurucu kuşak mücadeleyi yaşar. Sonraki kuşak başarıyı öğrenir ama bedelini daha az hisseder. Daha sonra saray, lüks ve araçlar yönetici ile halk arasına girer.

Bahçeyi kuran dede toprağı bilir, baba işi yönetir, torun yalnız meyvenin masaya geldiğini görürse bakım bilgisi kaybolabilir.

İbn Haldun döngüyü kesin saat gibi vermez. Kuşak sayısı ve süreç koşullara göre değişir; ana fikir kurucu dayanışmanın mirasla otomatik aktarılmamasıdır.

Kurumlar kişisel hafıza kaybını telafi edebilirse ömür uzayabilir. Şeffaflık ve yetenek seçimi, saray körlüğüne karşı modern cevaplar sunar.

İKİNCİ KISIM · DEVLETİN DÖNGÜSÜ

09. DURAK

Lüks neden yalnız zevk değildir?

Sarayın çoğalan kapıları konfor kadar halktan ve kötü haberden uzaklaşan yönetimin işaretidir.

Lüks arttıkça sarayın masrafı, vergi ihtiyacı ve gösteriş rekabeti büyür. Yönetici çevresi halkın gündelik hayatından uzaklaşır ve sadakati parayla satın almaya çalışır.

Başta aynı çadırdaki kalan ekip, sonra kat kat güvenlik kapılarının arkasında yaşarsa kötü haberi duyamaz. Konfor bilgi akışını kesebilir.

İbn Haldun yoksulluğu kutsamaz; şehir sanatı ve bilimi mümkün kılar. Sorun rahatlığın üretimden ve sorumluluktan kopmasıdır.

Lüks, ekonomik kalem kadar siyasi sinyaldir: Yönetimin asabiyet yerine masrafla ayakta durmaya başladığını gösterir.

YENİ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ KISIM · EMEK VE ŞEHİR

BU BÖLÜMÜN DURAKLARI

- Vergiyi artırıncı gelir neden düşebilir?
- Emek değeri nasıl büyütür?
- İş bölümü şehri büyütür
- Fiyatın içinde şehir vardır

Bu ara sayfa metni uzatmak için değil, zihinde yön duygusu kurmak için var. Sağdaki gravürü bölümün hafıza kapısı olarak kullanın; soldaki başlıklar ilerledikçe aynı ana sorunun farklı yüzlerini gösterecek.

ÜÇÜNCÜ KISIM · EMEK VE ŞEHİR

10. DURAK

Vergiyi artırıncı gelir neden düşebilir?

Pazarcının kazancının çoğu alınırca oran yükselse bile tezgahlar kapanır ve toplam gelir daralabilir.

Hanedanın başında vergi düşük, çalışma isteği ve ticaret canlı olabilir. Harcama büyüdükçe oranlar artar; üretici kazancın çoğunu kaybedeceğini düşünürse yatırım azalır ve vergi tabanı daralır.

Pazarcının her satışından dokuz elma alınırsa ertesi hafta tezgah açmayabilir. Oranı yükseltmek kasa gelirini otomatik yükseltmez.

Bu gözlem daha sonra modern vergi tartışmalarında ünlü oldu. Fakat İbn Haldun her vergi indiriminin geliri artıracığını söylemez; başlangıç koşulu ve kamu ihtiyacı önemlidir.

Asıl ders davranışsal tepkidir. İnsanlar kural karşısında sabit taş değil, kararını değiştiren aktörlerdir.

ÜÇÜNCÜ KISIM · EMEK VE ŞEHİR

11. DURAK

Emek değeri nasıl büyütür?

Kil tek başına fincan değildir; emek, beceri, ateş ve pazar düzeni ham maddeye kullanılır değer ekler.

Doğadaki ham madde insan emeği ve becerisiyle kullanılır hale gelir. Taş, ustanın bilgisiyle eve; yün, dokumacının işiyle kumaşa dönüşür.

Bir fincanın fiyatında kil kadar şekil verme, fırın, taşıma ve pazar düzeni vardır. Değer toplumsal iş bölümünde katmanlanır.

İbn Haldun kazanç ve geçim arasında emek bağıını vurgular, fakat modern emek değer teorisini tam haliyle kurmuş değildir. Onu sonraki düşünürlerin aynısı yapmak tarihsel farkı siler.

Yine de servetin sandıkta duran altın değil, üretim yapan insan ve şehir kapasitesi olduğunu güçlü biçimde görür.

ÜÇÜNCÜ KISIM · EMEK VE ŞEHİR

12. DURAK

İş bölümü şehri büyütür

Uzmanlaşan zanaatlar birbirine bağlandığında tek tek emeğin ötesinde şehir ölçeğinde üretkenlik doğar.

Tek kişinin yalnız geçimine yetecek emeği, insanlar uzmanlaşınca fazlalık üretebilir. Artık ürün nüfusu, zanaatı, eğitimi ve pazarı besler.

Herkes kendi ayakkabısını yapmaya çalışırsa gün biter. Usta ayakkabıcı yüz kişiye hizmet eder, diğerleri kendi işinde uzmanlaşır.

Şehir büyüdükçe ince meslekler ve sanatlar doğar. Fakat bu zenginlik güvenli yol, hukuk ve talebe bağlıdır.

İbn Haldun ekonomik canlılığı yalnız para miktarıyla değil, insanların birbirine bağlanan üretken becerileriyle açıklar.

ÜÇÜNCÜ KISIM · EMEK VE ŞEHİR

13. DURAK

Fiyatın içinde şehir vardır

Aynı malın fiyatı kıtlık, yol, vergi ve güven koşullarıyla değişir; etikette bütün şehrin düzeni saklıdır.

Malın fiyatı talep, kıtlık, vergi, ücret ve taşıma koşullarına göre değişir. Büyük şehirde temel gıda ucuzlayabilirken lüks hizmet pahalılaşabilir.

Aynı domates kurak köyde, liman şehrinde ve kuşatma altındaki kentte başka fiyat taşır. Fiyat yalnız nesnenin içinde duran özellik değildir.

Devlet piyasaya keyfi müdahale ettiğinde üretici çekilebilir; fakat güvenlik ve adil düzen olmadan pazar da çalışmaz. İbn Haldun basit devlet yokluğu savunmaz.

Ekonomi, siyasi istikrar ve toplumsal güvenle birlikte hareket eder. Bozuk para üzerindeki hükümdar resmi, arkasındaki kuruma duyulan inancı temsil eder.

YENİ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ KISIM · BİLGİ VE SINIR

BU BÖLÜMÜN DURAKLARI

- Eğitimde sertlik ne üretir?
- Bilimler neden şehirde gelişir?
- Coğrafya ve iklim açıklamaları

Bu ara sayfa metni uzatmak için değil, zihinde yön duygusu kurmak için var. Sağdaki gravürü bölümün hafıza kapısı olarak kullanın; soldaki başlıklar ilerledikçe aynı ana sorunun farklı yüzlerini gösterecek.

Eğitimde sertlik ne üretir?

Sert eğitim çocuğa hakikati değil cezadan kaçacak yüzü öğretir; korku sessizlik üretir, anlayış değil.

İbn Haldun aşırı sert eğitimin öğrenciyi yalancı, korkak ve kurnaz yapabileceğini söyler. Sürekli cezadan kaçan çocuk gerçeği değil yetişkinin görmek istediği yüzü göstermeyi öğrenir.

Her hata için bağırılan sınıfta sessizlik başarı sanılır, merak ölür. Öğrenci soruyu çözmek yerine cezayı nasıl önleyeceğini hesaplar.

Öğretim basitten karmaşığa, tekrar ve anlayışla ilerlemelidir. Ağır metni bir anda yüklemek zihni geliştirmek yerine bunaltabilir.

Bu gözlem, kitabın en sıcak ve güncel sayfalarındandır. Bilgi zorla doldurulan çuval değil, aşama aşama kurulan beceridir.

Bilimler neden şehirde gelişir?

Bilim tek dahinin kıvılcımıyla değil, öğretmen, kitap, kurum ve kuşakların koruduğu uzun bir zincirle yaşar.

Bilim için boş zaman, öğretmen, kitap, kurum ve öğrenci zinciri gerekir. Bunlar ancak üretim fazlası ve istikrarlı şehir yaşamıyla uzun süre korunabilir.

Tek bir dahinin defteri yetmez; kütüphane, kopyacı, tartışma ve sonraki kuşak gerekir. Bilgi de iş bölümü içinde yaşar.

Şehir çöktüğünde binalarla birlikte eğitim geleneği de dağılır. Bir kitabın kaybı değil, onu okuyacak dil ve yöntem zincirinin kopması asıl yıkımdır.

İbn Haldun kültürü süs değil, ekonomik ve siyasi altyapıya bağlı canlı kurum olarak görür.

Coğrafya ve iklim açıklamaları

Çevre yaşam biçimini etkileyebilir, fakat toplumları tek renge boyayan kader haritası olamaz.

İbn Haldun iklim, beslenme ve coğrafyanın toplumlara etkisini tartışır. Çevrenin yaşam biçimini etkilediğini görmesi değerlidir, fakat bazı insan grupları hakkındaki genellemeleri bugün bilimsel ve ahlaki olarak kabul edilemez.

Çevre etkisi kader değildir. Aynı iklimde farklı kurumlar ve tarihler oluşabilir; insan kültürü çevreyi de dönüştürür.

Tarihsel metni dürüst okumak, parlak fikirleri alıp önyargılı bölümleri gizlemek değildir. Büyük düşünürler çağlarının sınırlarını taşıyabilir.

Bu bölüm bize yöntemi yazarına da uygulamayı öğretir: İddia toplum düzeninde ve kanıtta gerçekten mümkün mü?

YENİ BÖLÜM

SON DURAKLAR

BU BÖLÜMÜN DURAKLARI

- Döngü kader midir?
- Modern kelimeleri geriye yapıştırmamak
- Bugünün kurumuna üç soru
- Bir cümlede kitabın özü

Bu ara sayfa metni uzatmak için değil, zihinde yön duygusu kurmak için var. Sağdaki gravürü bölümün hafıza kapısı olarak kullanın; soldaki başlıklar ilerledikçe aynı ana sorunun farklı yüzlerini gösterecek.

SON DURAKLAR

17. DURAK

Döngü kader midir?

Devlet döngüsü kesin saat değil, dayanışma ve kurumlar zayıfladığında yaklaşan riskleri gösteren bir uyarı çemberidir.

Devletlerin yükselip zayıflaması İbn Haldun'da güçlü örüntüdür, fakat her devlet aynı sayıda kuşakla aynı sona gitmez. Kurumlar, teknoloji ve dış dünya döngüyü değiştirebilir.

Aile şirketi profesyonel yönetim, açık hesap ve yenilenmiş ortak amaçla kurucunun hafızasını kuruma çevirebilir. Döngü uyarıdır, takvim değildir.

Teorinin gücü tekrar eden riskleri göstermesidir: Güç merkezileşir, masraf büyür, dayanışma zayıflar ve yeni kenar gruplar yükselir.

SON DURAKLAR

18. DURAK

Modern kelimeleri geriye yapıştırmamak

İbn Haldun'a sosyolojinin, ekonominin veya Laffer eğrisinin mucidi demek ilgi çekicidir ama benzerlikleri abartabilir. O kendi dini, hukuki ve tarihsel dünyasında başka sorularla çalışır.

Öncülük değeri, bugünkü teoriyi eksiksiz söylemesinde değil toplumsal neden arama cesaretindedir. Hükümdarın karakteri yerine vergi, üretim ve dayanışmayı inceler.

Onu gerçekten onurlandırmak, heykel yapmak değil iddialarını kendi yöntemiyle sınamaktır.

19. DURAK

Bugünün kurumuna üç soru

Bu kurumu gerçekten birlikte tutan asabiyet nedir: Korku, çıkar, güven veya ortak amaç? Kurucu kuşaktan hangi bilgi kayboldu? Masraf ile üretkenlik arasındaki denge nasıl değişti?

Sonra kötü haberin yöneticiye ulaşıp ulaşmadığını sorun. Saray kapıları çoğaldıkça raporlar güzelleşebilir.

Son olarak sayıları olabilirlik testine sokun. Büyük hedefin insan, zaman ve kaynak hesabı var mı? Mukaddime'nin yöntemi bu üç soruda yaşamaya devam eder.

SON DURAKLAR

20. DURAK

Bir cümlede kitabın özü

Tarih yalnız büyük adamların iradesiyle değil, toplumları birlikte hareket ettiren dayanışma, üretim, vergi ve kurumların zamanla değişen dengesiyle akar.

Akılda kalacak görüntü sarayın altındaki omuzlardır: Taht görünür, onu taşıyan asabiyet ve emek görünmez; omuzlar çekilince altın koltuk havada kalamaz.

KAYNAKLAR VE KAPSAM

Neye dayandık, nerede durduk?

- [1] Encyclopaedia Britannica - Ibn Khaldun
[2] Muslim Philosophy - Muqaddimah metni
[3] Internet Encyclopedia of Philosophy - Ibn Khaldun
[4] UNESCO - Ibn Khaldun ve düşünsel mirası

TELİF VE SORUMLULUK NOTU

Bu çalışma eğitim ve araştırma amacıyla hazırlanmış özgün bir özet ve yorum rehberidir. Kitabın cümlelerini yeniden üretmez ve özgün eserin yerini tutmaz. Sağlık ve psikoloji başlıkları genel bilgi verir; tanı, tedavi veya kişiye özel profesyonel öneri değildir.

SON CÜMLE

Akılda kalacak görüntü sarayın altındaki omuzlardır: Taht görünür, onu taşıyan asabiyet ve emek görünmez; omuzlar çekilince altın koltuk havada kalmaz.